

1975 MÁJ 17

MAGYARORSZÁG
Budapest

299
A szovjet csapatok 1944. december 23-án több más magyarországi hellyel együtt felszabadították Székesfehérvárt. A következő napon bezárult a gyűrű Budapest körül. 1945. január 18-án, súlyos utcai harcok után felszabadult a főváros keleti fele, ugyanazon a napon megindult a németek „Konrad-3” fedőnevű támadása a Budapesten rekedt fasiszta csapatok felmentéséért. A támadás kivédése és az erők átcsoportosítása érdekében a szovjet főparancsnokság elhatározta Székesfehérvár ideiglenes kiürítését. Január 21-én a németek visszatértek a városba. Február 13-án egész Budapest felszabadult, s megkezdődött a dunántúli szovjet támadás előkészítése. Március 21-én Székesfehérvár végérvényesen megszabadult a fasiszta megszállóktól.

Kezdetek kezdete

Rövid időszakról van tehát szó, Székesfehérvár második német megszállása mindössze két hónapig tartott. A „mindössze két hónapig” azonban csak békében látszik rövid időnek. Háborúban ennyi idő alatt sok minden történik. A háborúk történetében nem ritka, hogy két hónap alatt egész sor katonai hőstettet jegyeznek fel. Az azonban, hogy a hőstett civilek, városi polgárok nevéhez fűződjék, egészen kivételes eset, amelyet a második világháború története is alig mutatott fel.

Hogy hol és mikor kezdődött, ma már nehéz megállapítani. Talán csak azon a januári napon, amelyen kimondták a szót, hogy: „vállaljuk”. Vagy talán tíz hónappal korábban, amikor szertefoszlott a remény, hogy el lehet kerülni a háború pusztításait. Amikor elkezdődött a német megszállás minden borzalma? Menjünk vissza a kezdetek kezdetéhez.

Dr. Hornyánszky Károly értelmiségi családból származik. Édesapja a Pázmány Péter Tudományegyetem nyilvános rendes tanára volt, ókori történész, kultúrtörténész és klasszika-filológus, a Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja.

A feleség — aki talán sajátos hagyományaink, a „né” megjelenés „jóvoltából” mindig csupán mellékszereplőként kapott említést, valahányszor azokról az időről szó esett valahol, de a történetekben semmivel sem tett és vállalt kevesebbet, mint a férje — baloldali újságíró lányaként már gyermekkorában sokat hallott munkásmozgalomról, kommunizmusról, a Szovjetunióról. („A háború alatt kalandos úton kaptam meg Anna Seghers A hetedik kereszt című könyvének angol fordítását. Elolvastam, s abból tudtam meg, hogy milyen igazában a fasiszmus. Elhatároztam: ha tenni lehet elene valamit, mindent el fogok követni, ami tőlem telik” — mondja.)

Hornyánszkyék a 30-as években kerültek Székesfehérvárra. (A fiatal börtöngyász a szegedi egyetem volt tanársegéd, onnan küldték egy évre ösztöndíjjal Párizsba. Ma azt mondja: nemcsak a szakmát, de a demokráciát is ott tanulta, nehéz volt utána beilleszkedni a Horthy-Magyarország című és rangköros légkörébe.)

Ma már csak maradványaiban él, kihálóban levő székesfehérvári hagyomány: aki nem ott született, még évtizedek múltán is „jöttment”-nek számított. Az orvosnak a napi munka (osztályvezető főorvos volt a Szent György-kórházban és vezetője a bőr- és

nemibeteg-gondozónak, mindehhez még privát rendelést is tartott), az asszonynak a háztartás, két gyermek gondozása mellett a magyar, német és angol nyelvű irodalom töltötte ki ideje jó részét.

Akkor jött a német megszállás. Röviddel később egy ide menekült lengyel hazájából érkezett levelet mutatott az orvosnak: Auschwitz borzalmait írták le benne. Dr. Heller Pál, a kórház szülésznőgyógyász főorvosa akkoriban lett öngyilkos a deportálástól való félelmében.

A szépen berendezett, kényelmes orvosi lakásban sokszor esett szó arról, hogy valamit tenni kell.

DR. HORNYÁNSZKY, LIGYIJA, HORNYÁNSZKYNÉ, MARIJA FORTUSZ
Kapott egy katonai szótárt

Dr. Szirbik Ferenc ma a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem tanszékvezető tanára. „Akkor”, azaz 1944 végén a székesfehérvári bauxitgyárban (a mai Könnyűfémű elődjében) délelőttként a gyáriak ételmezésével, a nap többi részében a márciusi letartóztatások után megmaradt helyi baloldali, munkásmozgalmi emberek szervezésével, a felszabadulás utáni időkre felkészítésével foglalkozott. Székesfehérvár első felszabadulása után a város kommunista párttitkára lett.

— Január elején szót a szovjet hadsereg őrnagya, Marija Fortusz — mondja most Szirbik Ferenc —, hogy fel kell készülni a város átmeneti elhagyására. Arra kért, gondolkozzak rajta, hogy kit lehet megbízni igen fontos feladattal. Olyan embert kell találni, mondta, aki „mer vállalkozni dolgokra”, de nem gyanús a helyi jobboldal szemében.

Martiscsenko — Molnár

Székesfehérvár főutcájától néhány száz méternyire, az akkori Nagy Sándor (ma Ady Endre) utca 15. szám alatt laktak a főorvosék. Egyik szomszédjuk az Ybl Miklós Gimnázium, az utca túlsó oldalán elhurcolt zsidók lakásai. Az üres helyiségeket — az iskola egész épületét is — német, többségében SS-alakulatok szállták meg 1945. január 21-én.

Akkor már Hornyánszkyéknál lakott Ligyija Martiscsenko szovjet híradóslány. Magyarul egyetlen szót sem, németül valami keveset tudott. Az orvos Marija Fortusztól kapott egy katonai szótárt, annak alapján mondta el a rádióslánynak mindazt, amit a városban sikerült megtudnia. Látszólag semmi sem változott

Élő történelem

Az „Alba Regia-ügy”

Rádiós az orvoslakásban Kéthónapi életveszély

Ligyija előbb a pincében akart elbújni, majd azzal a gondolattal foglalkozott, hogy átszökik a fronton. Végül Hornyánszkyne talált megoldást: a kórház dolgozóinak és hozzátartozóiknak névsorát listán adják be a Gestapónak, azon az alapon, hogy azok nem tudnak egyenként sorbaállni. Sulyok Dénes megbízott kórházigazgató elfogadta Hornyánszky javaslatát, s a Gestapo kiadta így is az igazolványokat. S amikor egy nyilas őrző megnézte a papírokat, minden rendben volt: a lakásban Hornyánszky Károly, a felesége és Molnár Lídia háztartási alkalmazott tartózkodott...

Tizennégy év után

1945. március 21-én még egyszer megjelent a főorvos lakásán Fortusz őrnagy, magával vitte Ligyija Martiscsenkót, megköszönte Hornyánszkyéknak, amit tettek, s megkérte őket, hogy minderről ne beszéljenek addig, amíg ő újra nem jelentkezik.

Tizennégy év telt el addig a jelentkezésig. Ligyija időközben férjhez ment, s a Krímben, Jevpatorija gyógyüdülőhelyen volt ápolónő. Hornyánszky Károly dr. továbbra sem vett részt a politikai életben.

Annál nagyobb volt a meglepetés 1959-ben, amikor föllevevették az „Alba Regia-ügy”. Cikkek jelentek meg, Dunántúli rapszódia címen rádiójáték, a Szovjetunióban riportregény, majd itthon film is készült (a résztvevők szerint megszüpítve, romantizálva az eseményeket). Hornyánszkyék egyszerűen a nem kívánt népszerűség reflektorfényébe kerültek (amit a fehérvári „társaság” némi maradványai igen nehezen tudtak megbocsátani), egész sor kitüntetést kaptak. Elsők között, 5. és 6. sorszámmal kapták meg a szovjet Nagy Honvédő Háború Érdemrendje II. fokozatát. Dr. Hornyánszky Károly Székesfehérvár díszpolgára lett (máig is rejtély, hogy a felesége miért nem). Kiváló Orvos kitüntetést és több magyar kormánykitüntetést kapott, s 1973-ig, nyugdíjba vonulásáig megmaradt a Fejér megyei kórházban és a bőr- és nemibeteg-gondozóban viselt állásában.

Családja 1960-ban Budapestre költözött, a főorvos hétvégeken látta csak őket. Feleségének régi vágya teljesült: a Szabó Ervin Könyvtárban kapott állást. A barátság Marija Fortusszal és Ligyija Martiscsenko-Brezenkovával máig is fennmaradt. S az új Székesfehérvár — túllépve a „társaság” fanyalgásain — magáénak érzi az „Alba Regia-ügy” hőseit.

VÁRKONYI ENDRE